

УТОЧНЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ "АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ" З ВИКОРИСТАННЯМ МОРФОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Анотація. Уточнено зміст економічного поняття "антикризове фінансове управління підприємством" на основі застосування методу морфологічного аналізу. Проведено оцінку мір схожості та включення серед найбільш суттєвих та часто вживаних визначень досліджуваного поняття.

Аннотация. Уточнено содержание экономического понятия "антикризисное финансовое управление предприятием" на основе применения метода морфологического анализа. Проведена оценка мер схожести и включения среди наиболее существенных и часто используемых определений содержания исследуемого понятия.

Annotation. The economic category of "anti-crisis financial management of an enterprise" based on application of the morphological analysis methods has been specified. The similarity and inclusion measures among the most important and frequently used determinations of the investigated concept have been analyzed.

Ключові слова: фінансова криза, антикризове фінансове управління підприємством, морфологічний аналіз, міра схожості, міра включення.

Сучасне становище України, що характеризується наявністю та неприпинним розвитком кризових явищ в усіх сферах та галузях її економіки, високими темпами інфляції, непропорціональністю структури господарства, значним обсягом тіньового сектору та невисокою конкурентоспроможністю вітчизняних товарів, постійно створює дестабілізуючі чинники для підприємств. Такі фактори негативно впливають на ефективність діяльності суб'єктів господарювання та зумовлюють потребу у використанні інструментарію антикризового фінансового управління підприємства-

ми (АФУП) з метою підтримки їх стійкого функціонування та забезпечення зростання національної економіки. Однак на даний час у науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення змісту АФУП як економічної категорії, що обумовлює обґрунтування й уточнення його сутності.

Теоретичні основи антикризового фінансового управління підприємствами досліджували у своїх роботах такі вчені: Бланк І. О., Бондарєва Г. Г., Р. Келлер, Лігоненко Л. О., Салига С. Я., Ткаченко М. О., Терещенко О. О. [1 – 7].

Метою статті є уточнення змісту поняття "антикризове фінансове управління підприємством" на альтернативних засадах сучасних економічних теорій з використанням методу морфологічного аналізу.

Слід розглянути та проаналізувати найпоширеніші економічні погляди щодо визначення поняття "антикризового фінансового управління підприємством" сучасними науковцями (табл. 1).

Таблиця 1

Морфологічні параметри поняття "антикризове фінансове управління підприємством"

Автор	Визначення	Ключова характеристика поняття	Цільова спрямованість
1	2	3	4
Бланк І. О. [1]	система принципів та методів розробки й реалізації спеціальних управлінських рішень, які направлені на попередження та подолання фінансових криз підприємства, а також мінімізацію їх негативних наслідків	система принципів та методів	попередження, подолання та мінімізація наслідків фінансових криз

Бондарєва Г. Г. [2]	фінансові методи попередньої	фінансові методи	попередня діагностика

	діагностики та можливого захисту підприємства від банкрутства		та захист від банкрутства
Р. Келлер [3]	особлива форма управління, пріоритетними завданнями якого є запобігання чи подолання всіх процесів, які здатні створити суттєву загрозу для життєдіяльності підприємства чи навіть унеможливити його функціонування	форма управління	запобігання та подолання процесів, які створюють загрозу для життєдіяльності підприємства
Лігоненко Л. О. [4]	є підсистемою загального антикризового управління і націлене на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності окремого підприємства, недопущення виникнення ситуації його банкрутства	підсистема загального антикризового управління	забезпечення відновлення життєздатності підприємства та недопущення його банкрутства
Салига С. Я. [5]	процес управління проведенням попередньої діагностики загрози банкрутства і залучення механізмів фінансового оздоровлення підприємства, що забезпечують його вихід з кризи	процес управління	діагностика загрози банкрутства і фінансове оздоровлення підприємства

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
Ткаченко М. О. [6]	сукупність форм та методів реалізації антикризових процедур, які забезпечують мінімізацію збитку від кризи, а також допомагають встановити контроль над ситуацією	форми та методи реалізації антикризових процедур	мінімізація збитку від кризи та встановлення контролю над ситуацією
Терещенко О. О. [7]	застосування специфічних методів та прийомів управління фінансами, які дозволяють забезпечити безперервну діяльність підприємств на основі управління зовнішніми та внутрішніми ризиками профілактики та нейтралізації фінансової кризи	методи та прийоми управління фінансами	забезпечення безперервної діяльності підприємств на основі профілактики та нейтралізації фінансової кризи

З метою виявлення схожих рис у визначеннях поняття "антикризове фінансове управління підприємством" різних авторів, а також виявлення найбільш повного визначення пропонується провести морфологічний аналіз поняття АФУП за методикою, наведеною в роботі [8].

У якості системи морфологічного аналізу було обрано найрозповсюдженіші визначення поняття "антикризове фінансове управління підприємством" (дані об'єкти системи позначені як S_i). Кожний об'єкт такої системи ідентифікується авторським визначенням. На основі даних визначень у якості морфологічних параметрів визначень було обрано їх цільове спрямування та ключове слово. У якості істотної ознаки морфологічного аналізу було обрано ключові змістовні характеристики визначень антикризового фінансового управління підприємством та позначено їх як Z_j (табл. 2).

Таблиця 2

Варіанти істотної ознаки

Z_j	Ключові характеристики визначень АФУП
Z_1	системність
Z_2	зв'язок з категорією "банкрутство"
Z_3	урахування діагностичного аспекту АФУП
Z_4	урахування превентивного аспекту АФУП
Z_5	урахування оздоровчого аспекту АФУП
Z_6	зв'язок з категорією "ризик"

На основі аналізу параметрів (цільового спрямування та ключового слова визначення) автор визначає, які ключові характеристики визначень АФУ вони охоплюють. Результати такого аналізу представлені як матриця образів наукових досліджень (X_{ij}). Кожен елемент такої матриці (X_{ij}) відзначає наявність або відсутність варіанта сутнісної ознаки (Z_j) в аналізованому визначенні (S_i).

Тобто елемент матриці образів наукових досліджень визначається таким способом: якщо j-та сутнісна ознака (ключова змістовна характеристика визначення) присутня в i-му об'єкті системи (визначенні АФУ), то на перетині i-го рядка та j-го стовпця виставляється 1, інакше – 0 (табл. 3). Для з'ясування схожості визначень на основі аналізу їх морфологічних параметрів сформовано таблицю схожості. Вихідною інформацією для таких таблиць є матриця образів (X_{ij}).

Таблиця 3

Матриця образів ключових характеристик визначень АФУП

	Z ₁	Z ₂	Z ₃	Z ₄	Z ₅	Z ₆
S ₁	1	0	0	1	1	0
S ₂	0	1	1	1	1	0
S ₃	1	0	0	1	1	1
S ₄	1	1	1	1	1	0
S ₅	0	0	1	0	1	1
S ₆	1	0	0	0	1	0
S ₇	1	0	0	1	1	1

Міра схожості двох визначень за відображенням елементів антикризового фінансового управління ($C(S_{i_1}, S_{i_2})$) визначається за такою формулою:

$$C(S_{i_1}, S_{i_2}) = \frac{\sum_{j=1}^n x_{i_1j} x_{i_2j}}{\sum_{j=1}^n x_{i_1j} + \sum_{j=1}^n x_{i_2j}}, \quad (1)$$

де i_1, i_2 – номери двох визначень, що перевіряються на схожість (якщо порівнюються третє і п'яте визначення, то для одного $i_1 = 3$, а для іншого $i_2 = 5$, то відповідний елемент матриці буде позначатися як $C(S_3, S_5)$);

x_{i_1j} та x_{i_2j} – значення елементів матриці образів наукових досліджень Z_{ij} для двох визначень АФУ відповідно (див. табл. 3);

j – номер істотної ознаки ($j = 1 \dots n$; $n = 7$).

Матрицю міри схожості для визначень АФУ подано в табл. 4.

За результатами аналізу поняття "антикризове фінансове управління підприємством" можна зробити висновок, що визначення різних авторів достатньо різні, оскільки автори виділяють у своїх роботах лише окремі, важливі на їх погляд, аспекти антикризового фінансового управління.

Таблиця 4

Матриця міри схожості визначень АФУ

	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅	S ₆	S ₇
S ₁	1,00	0,29	0,43	0,38	0,17	0,40	0,43
S ₂	0,29	1,00	0,25	0,44	0,29	0,17	0,25
S ₃	0,43	0,25	1,00	0,33	0,29	0,33	0,50
S ₄	0,38	0,44	0,33	1,00	0,25	0,29	0,33
S ₅	0,17	0,29	0,29	0,25	1,00	0,20	0,29
S ₆	0,40	0,17	0,33	0,29	0,20	1,00	0,33
S ₇	0,43	0,25	0,50	0,33	0,29	0,33	1,00

Найбільша схожість виявлена між визначеннями Бланка І. О. та Терещенка О. О. (0,43), Бланка І. О. та Ткаченка М. О. (0,4), Бланка І. О. та Р. Келлера, а також високу міру схожості мають визначення Лігоненко Л. О. та Бондарєвої Г. Г. (0,44). Виходячи із цього, доцільним є провести аналіз міри включення визначень між собою з метою найбільш повного розкриття та уточнення сутності поняття "антикризове фінансове управління підприємством". Аналіз міри включення проводиться за формулою (2), результати його наведені в табл. 5.

$$W_{i_1 i_2} (S_{i_1}, S_{i_2}) = \frac{\sum_{j=1}^n x_{i_1 j} x_{i_2 j}}{\sum_{j=1}^n x_{i_2 j}}. \quad (2)$$

Таким чином, на основі проаналізованих джерел можна зробити висновок, що найповнішим серед проаналізованих визначень є визначення Лігоненко Л. О., оскільки на перетині четвертого рядка з усіма стовпцями знаходяться максимальні значення міри включення – 1. Дане визначення звучить таким чином: антикризове фінансове управління підприємством є підсистемою загального антикризового управління і спрямоване на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності окремого підприємства, недопущення виникнення ситуації його банкрутства.

Таблиця 5

Матриця міри включення визначень АФУ

	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅	S ₆	S ₇
S ₁	1,00	0,50	0,75	0,60	0,33	1,00	0,75
S ₂	0,67	1,00	0,50	0,80	0,67	0,50	0,50
S ₃	1,00	0,50	1,00	0,60	0,50	1,00	1,00
S ₄	1,00	1,00	0,75	1,00	0,67	1,00	0,75
S ₅	0,33	0,50	0,50	0,40	1,00	0,50	0,50
S ₆	0,67	0,25	0,50	0,40	0,33	1,00	0,50
S ₇	1,00	0,50	1,00	0,60	0,67	1,00	1,00

Таким чином, оскільки дане визначення розкриває сутність антикризового фінансового управління за найбільшою кількістю істотних ознак, автор вважає за доцільне використовувати його у подальших дослідженнях, пов'язаних із методичними та методологічними аспектами антикризового фінансового управління підприємством та розробкою відповідного інструментарію.

Наук. керівн. Берест М. М.

Література: 1. Бланк И. А. Антикризисное финансовое управление предприятием / И. А. Бланк. – К. : Изд. "Эльга" ; Ника-Центр, 2006. – 672 с. 2. Бондарева Г. Г. Сутність політики антикризового фінансового управління та критерії діагностики банкрутства підприємства / Г. Г. Бондарева // Зовнішня торгівля – проблеми та перспективи. – 1997. – № 1. – С. 34–39. 3. Keller R. Unternehmenssanierung: aussergerichtliche Sanierung und gerichtliche Sanierung / R. Keller. – Berlin : Verl. Neue Wirtschafts-Briefe, 1999. – 271 p. 4. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством : підручник / Л. О. Лігоненко. – К. : КНТЕУ, 2005. – 824 с. 5. Управління фінансовою санацією підприємства / Салига С. Я., Дацій О. І., Несторенко Н. В. та ін. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 240 с. 6. Степанчук С. С. Проблеми застосування антикризового управління підприємством [Електронний ресурс] / С. С. Степанчук, Н. О. Брюшкова // Наукові записки. Серія "Економіка". – 2010. – Вип. 15. – С. 224–229. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>. 7. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві : навч. посібн. / О. О. Терещенко. – К. : КНЕУ, 2004. – 560 с. 8. Практичні завдання та методичні рекомендації до їх виконання із навчальної дисципліни "Методологія наукових досліджень" для студентів спеціальності "Фінанси" усіх форм навчання / укл. Н. М. Внукова, І. Б. Медведєва. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. – 94 с.